

จะเล่าให้ฟังเรื่อง EM

ศ.ระพี สาคริก

กาญจนบุรี (7 พฤศจิกายน 2554)

บันทึกโดย สิริยากร พุกกะเวส

เธอที่รักของฉัน บัดนี้ฉันมีอายุเกือบจะ 90 ปีแล้ว เห็นลูกเห็นหลานทะเลาะกันมันก็ไม่สบายใจ ทั้งนี้เพราะไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ

โบราณเขาสอนว่า อย่าไปดูที่ตัวมันแล้วก็หลงยึดติดอยู่กับคนละมุม ขอให้ดูที่มันที่ไปให้มันลึกที่สุด แล้วเธอจะรวมกันได้ หวนกลับไปนึกถึงช่วงปี พ.ศ. 2487 ขณะนั้น ฉันยังเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ต่อมาภายหลังจึงได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าหอ 5 ในช่วงนั้น นิสิตเกษตรฯ ทุกคนได้ให้ความรักแก่ฉันเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะทะเลาะกันที่ไหน ก็มาหาคนนี่

มีเพื่อนรุ่นน้องของฉันคนหนึ่งชื่อ คุณสุวรรณ เผ่าช่างทอง เธอเป็นนิสิตใหม่ แต่เธอก็เข้ามาใกล้ชิดสนิทสนมกับฉัน ต่อมาภายหลัง นิสิตคนนี้ก็จบออกไปแล้วก็ไปเป็นอาจารย์ใหญ่อยู่ที่โรงเรียนเกษตร ซึ่งมีญี่ปุ่นอยู่เบื้องหลัง โรงเรียนนี้เน้นการทำเกษตรอินทรีย์ แต่เอาลัทธิโยเรเข้าไปบังหน้า

ถัดมาก็ไม่เกิน 20 ปี โรงเรียนนี้ก็ต้องล่มสลาย เพราะที่แรกคนไทยก็ติดลัทธิโยเรกันงอมแงม

นั่นแหละ หลักธรรม ก็ได้ชื่อว่า อะไรที่ไม่บริสุทธิ์ มันก็ยอมอยู่ไม่ได้นาน ทั้งนี้เพราะลัทธิโยเรถูกใช้เป็นเครื่องมือมอมเมาคนไทย โดยเฉพาะเด็กเกษตรซึ่งเป็นลูกหลานชาวนา ให้ตกเป็นทาสเสพติดแต่ของชาติที่อยู่เบื้องหลัง

อนึ่ง อีกด้านหนึ่ง ได้มีอาจารย์ญี่ปุ่นคนหนึ่งซึ่งถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าโครงการนี้ ได้เข้ามาหาฉันที่บ้าน แล้วขอให้เป็นประธานโครงการที่จะสร้างขึ้นใหม่ในจังหวัดสระบุรี

บังเอิญช่วงนั้นฉันถูกแต่งตั้งให้เข้าไปเป็นสมาชิกสหภาพนิสิตปริญญาตรี โดยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ทั้งๆ ที่เราก่อนไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่นายทหารคนนี้ศรัทธาในตัวฉัน เพราะทำให้ทหาร ตั้งแต่พลทหารถึงนายพลสามารถคบค้ากันได้ อีกทั้งมีอาชีพการเกษตร เพราะฉันสอนให้ทหารปลูกต้นไม้ รู้จักระบบตลาด ตัวอย่างหนึ่งที่ได้ก็คือที่ราบสิบเอ็ดซึ่งเป็นแหล่งขายต้นไม้ใหญ่ทุกวันนี้

ก่อนที่จะยุบสภาดังกล่าว ฉันได้ถูกพลอากาศเอกอินทร์ หงสกุล ประธานสภา ขอร้องให้ไปประชุมสหภาพรัฐสภาเอเชียที่ประเทศญี่ปุ่น ในที่สุดก็ได้ไปรู้จักกับประธานสภาที่ชื่อ คุณอินามิเน่ บุคคลผู้ที่มีความแคล่วคล่องว่องไวมาก อีกทั้งมีความคิดกว้างขวางและลึกซึ้ง

อย่างไรก็ตาม นิสัยของฉันก็คือ อะไรที่มันผ่านเข้ามาในวิถีชีวิตฉันจะจำได้หมด ต่อมา ฉันก็ถูกเชิญไปประชุมเรื่องกล้วยไม้ที่เกาะโอกินาวา ในที่สุด จึงรู้ว่าคุณอินามิเน่ได้ถูกมอบหมายให้ไปเป็นผู้ว่าการของเกาะนี้ นอกจากนั้น ยังรู้ว่า EM มันเกิดขึ้นจากความคิดตรงนี้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ตัวฉันเองเป็นคนมีรากฐานจิตใจอิสระ ไม่ว่าจะไปที่ไหนก็มักมีคนรัก โดยไม่จำกัดชนชั้นวรรณะ ในที่สุด จึงไปรู้จักกับคุณฮิเบะ ซึ่งเป็นส.ส.ของนครโอตะ แห่งเมืองชิสุโอกะ คุณฮิเบะและเพื่อนๆ ได้พาฉันไปเที่ยวศูนย์ M.O.A. ซึ่งทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมแก่คนท้องถิ่น ปกติญี่ปุ่นจะส่งเสริมการท่องเที่ยวให้คนของเขามีความรู้เรื่องประเทศชาติ แต่ก็กีดกันชาวต่างประเทศไม่ให้เข้าไปโดยง่าย ซึ่งเรื่องนี้ฉันรู้ดีเพราะตัวฉันเอง เนื่องจากคนญี่ปุ่นให้ความรักความเคารพ ฉันจึงถามเขาตรงๆ ว่านโยบายการท่องเที่ยวของเขานั้นไม่ต้องการให้ต่างชาติเข้ามาเที่ยวไซหรือเปล่า เขาตอบว่าไซ นี่แหละที่เขารักษาประเทศชาติของเขาเอาไว้ได้

ฉันได้ไปเห็นโครงการวิจัยเรื่องแบคทีเรียที่สร้างประโยชน์ให้แก่การเกษตร ซึ่งช่วงนั้นเพิ่งเริ่มทำใหม่ๆ คนของเขาได้พาฉันไปดูหมดทุกแง่มุม ทั้งนี้เพราะเขาไว้ใจเรา

ความจริงแล้ว แบคทีเรียมันมีอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือแบคทีเรียที่ต้องการอากาศ ภาษาอังกฤษเรียกว่า aerobic bacteria ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ non-aerobic bacteria ซึ่งสามารถทำลายซากพืชซากสัตว์ได้ดี ไม่ว่าจะอยู่ลึกแค่ไหน แม้แต่จมน้ำมันก็ทำได้

เอาละ ฉันพูดทั้งไว้ตรงนี้ก่อน แต่ขออนุญาตข้ามไปพูดถึงอาจารย์มหาวิทยาลัยวิริยวงคนหนึ่ง ซึ่งฉันขอสงวนชื่อเอาไว้ อาจารย์คนนี้มีมาจากมหาวิทยาลัยวิริยวงที่เกาะโอกินาวา และช่วงนั้นเป็นช่วงที่คุณอินามิเน่ถูกแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งผู้ว่าการที่เกาะนี้พอดี อาจารย์คนนี้ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทย เพื่อติดต่อดีสันทกับคนกล้วยไม้บางคน แต่ก็ไม่ใช่แค่นั้น เธอมีเงินติดกระเป๋าไปด้วยมากพอสมควร คนญี่ปุ่นไม่ใช่เป็นคนใจแคบ ดังนั้นจึงจะไปทั่ว ในที่สุดก็เข้าไปหากรมพัฒนาที่ดิน และเอาเงินก้อนหนึ่งไปมอบให้แก่อธิบดี ซึ่งฉันขอสงวนชื่อ อธิบดีคนนี้เป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดของฉันด้วย ฉันจึงรู้ว่าเธอเป็นคนเรียบร้อยมาก แต่

อาจเป็นเพราะเธอใจอ่อนจึงรับเงินเขาไว้เพื่อนำเงินไปใช้ในราชการ โดยไม่ผ่านกรมวิเทศสหการ ในที่สุดเธอก็ต้องถูกสั่งย้าย ทั้ๆ ที่ตัวเธอเองไม่ได้มีมลทิน แต่ทำผิดระเบียบ เรื่องนี้ขอให้เธอรู้ด้วยว่าฉันไม่ลืมเธอ

พอดีกับกับตัวฉันเองถูกเชิญไปโอกินานว่าแทบทุกปี มีอาจารย์อีกคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในคณะกรรมการตัดสินกล้วยไม้นานาชาติ ฉันได้ถามเขาว่ารู้จักอาจารย์คนที่ไปเมืองไทยบ่อยๆ หรือเปล่า เขาบอกว่ารู้จักครับ แต่คนที่โอกินานว่าเขาไม่คบอาจารย์คนนั้น เข้าใจว่าเป็นเพราะแกล้งการเมือง จนกระทั่งใครๆ ก็รู้กันหมด

อย่างไรก็ตาม ที่จังหวัดหนึ่งของเกาะโอกินานา มีโรงงานผลิต EM อยู่ที่นี่ ตอนที่ฉันไปเห็นเขาเริ่มทำ EM ใหม่ๆ ที่ศูนย์ M.O.A. ที่อะตานิ ริมทะเล ได้เห็นเขาเอาพวกสารอินทรีย์ต่างๆ มาอัดแล้วปิดข้างๆ เอาไว้ เวลาเราไปดูถึงค่อยๆ แหวกให้เขาเห็นว่ามันเป็นอย่งนั้นอย่างนี้ เป็นพวก non-aerobic bacteria ญี่ปุ่นไปเก็บเอามาจากในธรรมชาติ จากบริเวณที่อากาศลงไปไม่ถึง ฉันไปครั้งใด ถ้าแวะไปเยี่ยม เขาจะต้อนรับขับสู้อย่างเต็มที่ แม้กระทั่งยกน้ำ EM มาให้ล้งใหญ่ๆ เป็นประจำ

แต่เนื่องจากตัวฉันเองเป็นคนมีนิสัยขี้สงสัยต่อตนเอง เพราะฉะนั้นฉันจึงไม่ตกหลุม ทั้ๆ ที่เขาพยายามอธิบายว่าน้ำ EM นี้มันศักดิ์สิทธิ์นัก ใช้ดื่มก็ได้ ใช้อาบก็ได้ ไม่ว่าใส่อะไรมันวิเศษไปทั้หมด นี่แหละมันทำให้ตัวฉันเองไหวทัน เพราะฉะนั้น การที่ฉันรับเอาไว้ก็มากองไว้ที่บ้านโดยไม่ได้สนใจอะไรมันอีก แต่ฉันสนใจเรื่องคนมากเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้นจึงไม่ยอมปล่อยให้มันผ่านพ้นไปโดยง่าย

อีกเรื่องหนึ่งที่ฉันสนใจก็คือ ถ้าเป็นของดีจริงทำไมต้องมาหวงเป็นความลับ แม้กระทั่งขึ้นไปดูบนดงหมักเขาก็ไม่ยอมให้ขึ้น ฉันรู้ว่าเขาต้องการให้ฉันนำมาเผยแพร่ในวงการกล้วยไม้ อยู่มาวันหนึ่ง มีคนญี่ปุ่นกลุ่มหนึ่งมาขอเชิญให้ฉันไปรับประทานอาหารค่ำ โดยที่พวกเขาจะเป็นเจ้าภาพ

เพราะฉันไม่ไว้ใจ แต่เก็บเอาไว้ในใจตัวเอง หากขอให้ลูกศิษย์คนหนึ่ง ซึ่งเป็นทูตเกษตรอยู่ที่สถานเอกอัครราชทูตไทยในกรุงโตเกียว ลูกศิษย์คนนี้เป็นคุณวิเชียร กำจายไพ เขาบินมาจากเกาะโอกินานาเพื่อมาร่วมโต๊ะกับฉัน ให้เขามีโอกาสฟังว่าพวกญี่ปุ่นเขาพูดอะไรกันบ้าง

เธอเชื่อใหม่ว่า สิ่งที่เขาพูดกันวันนั้นมันมาผุดขึ้นในกรุงเทพฯ อย่างละเอียด ทำให้คนกลุ่มที่เข้ามาเผยแพร่ลัทธิโยเรู้กันหมดว่าเราพูดอะไรกัน

ไม่เพียงเท่านั้น ในช่วงนั้น โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มันก็พังไปแล้ว อาจารย์ญี่ปุ่นคนที่ได้รับมอบหมายให้มาทำโครงการนี้ในเมืองไทย ได้มาหาฉันที่บ้าน โดยมีเลขาบุกราคคนหนึ่งซึ่งเป็นคนญี่ปุ่นแต่พูดไทยได้แคล่วคล่อง มาเป็นล่ามให้ พวกเขามาขอเชิญให้ฉันเป็นประธานโครงการนี้ โดยบอกว่าคุณอินามิเนได้เคยมอบให้อาจารย์ญี่ปุ่นคนก่อนมาทำแล้วไม่สำเร็จ วันนั้นฉันได้ตอบไปว่า ยินดีร่วมมือทุกอย่างที่มันถูกต้องตามเหตุผล แต่ขอปฏิเสธที่จะรับเป็นประธาน

ถัดมาอีกช่วงหนึ่ง เขาได้พาฉันไปดูสถานที่ซึ่งอยู่ที่ซอยสี่ฟ้า สถานที่ที่พวกเขาเรียกกันว่าโบสถ์ของโยเร และคุยว่าเขาเอาลูกหลานเกษตรกรที่ยากจนมาฝึกอบรมเพื่อช่วยเหลือให้มีอาชีพ

ฉันไปเดินดูแล้วเห็นว่าภายในแต่ละห้อง มีคนประมาณ 40-50 คน นั่งยกมือแบบโยเร ฉันนึกในใจว่า **ชีวิตมนุษย์นั้น ถ้าตกน้ำจะจมน้ำตาย ใครเอามือให้ไปเกาะก็เกาะ**

ยังไม่จบเพียงแค่นั้น อยู่มาวันหนึ่ง มีหัวหน้างานของโครงการนี้เดินทางมาจากญี่ปุ่น เขายังไม่ละความพยายาม ได้เชิญฉันไปร่วมโต๊ะอาหารค่ำที่โบสถ์ซึ่งอยู่ในซอยสี่ฟ้าอีกครั้ง ก่อนจะจบอาหารมื้อนั้น อาจารย์ของเขาได้ประกาศว่าต้องขอขอบคุณท่านศาสตราจารย์ระพี สาคริก เพราะท่านได้ให้เกียรติยอมรับเป็นประธานให้พวกเรา ฉันไม่ได้พูดอะไร แต่หลังจากนั้นก็ไม่เคยไปเหยียบที่นั่นอีกเลย คงเก็บความจริงเอาไว้ในใจ

นี่แหละคือนิสัยมนุษย์ เช่นเดียวกับกับน้ำท่วมขณะนี้ ถ้าน้ำไม่ท่วมเราก็คงไม่เห็นคนดีเกิดขึ้น

ยัง ยังไม่จบแค่นี้ หลังจากโครงการที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่มันเลิกล้มไปแล้ว มีคนไทยหลายคนก็เชื่อในเรื่องโยเรอย่างฝังจิตฝังใจ ได้หวนกลับมาถึงอีกด้านหนึ่ง ถึงกับพูดว่า โครงการนี้มันเหมือนการขายชาติ ทั้ๆ ที่ครั้งหนึ่งเคยตั้งโยเรขึ้นที่บ้านตัวเอง

อยู่มาวันหนึ่ง ฉันได้รับเชิญจากบุคคลท่านหนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพรักของคนหลายคนให้เข้าไปเป็นกรรมการโครงการ ท่านได้แจ้งให้ฉันทราบว่ามีการจัดตั้งสมาคมศาสตราจารย์เกียรติคุณแห่งประเทศไทย ท่านได้เชิญให้ฉันเป็นกรรมการ นอกจากนั้น ยังมีท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก รวมอยู่ด้วย ภาพนี้มีคนถ่ายไว้ ถ้าใครอยากดู ให้ไปดูที่สถาบันอาศรมศิลป์ เพราะภาพนี้มีทั้สองท่านรวมทั้ฉันเป็น 3 คน นั่งอยู่บนคันทนาปลูกข้าวในประเทศญี่ปุ่น

หลังจากตัวฉันเองรับเป็นกรรมการแล้ว จึงมาสืบสาวราวเรื่อง ในที่สุดก็รู้ว่าศูนย์ปฏิบัติการเผยแพร่เรื่องนี้ อยู่ที่นครนิวยอร์ก แต่บุคคลที่อยู่ในภาพทั้หมด เป็นคนญี่ปุ่น

ฉันรู้สึกว่่านอกจากตัวเองแล้ว คนที่เข้าไปเป็นกรรมการหลายคนคงไม่ทราบเบื้องหลัง จนกระทั่งกรรมการชุดนี้ถูกเชิญไป

ญี่ปุ่น จึงรู้ข้อมูลลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพราะถูกเชิญไปพบรัฐมนตรีวางแผนคนหนึ่งของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประธานโครงการนี้ แสดงว่าเป็นนโยบายของรัฐบาลที่จะศึกษาจุดอ่อนของคนในเอเชียเขตร้อน โดยใช้อาเซียนเป็นเครื่องมือ นอกจากนั้น ยังพบว่าบริษัทธุรกิจใหญ่ๆ ของญี่ปุ่น มีหน่วยงานสำคัญหน่วยหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า อาเซียนศึกษา อยู่ในนั้น แสดงว่าญี่ปุ่นพยายามเจาะข้อมูลเพื่อเอาไปวางแผนเกี่ยวกับอุตสาหกรรมที่ส่งคนตอบสนองแก่ประเทศในเขตร้อนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เพราะฉะนั้น ในปัจจุบันที่คนไทยหลายหน่วย เออะอะอะไรก็จะเข้าอาเซียน ฉันขอบอกให้รู้ว่าอาเซียนนั้นมันไม่ได้เกิดจากรากฐานของเราเอง แต่ไปเอาอย่างยูโรเซามาใช้

เรื่องโครงการอันนี้ยังมีเรื่องราวต่อไปอีก เพราะช่วงที่มีการจัดตั้งขึ้นมาใหม่โดยที่ทางฝั่งเล็กไปแล้วนั้น เบื้องหลังมีอะไรมากมายอย่างที่มันซ่อนอยู่

พอดีฉันรู้จักกับหลวงพ่อกาน ซึ่งเป็นบุคคลที่ริเริ่มเรื่องธนาคารข้าวของเมืองไทย หลวงพ่อกานอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ แต่เป็นกรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยมีอาจารย์ม .ร.ว.อศิน รพีพัฒน์ เป็นผู้อำนวยการ ตอนนั้นอาจารย์อศินจะมาขอให้ฉันรับเป็นประธาน แต่ฉันปฏิเสธและเสนอให้เอาอาจารย์ก่อ สวัสดิพานิชย์ไปเป็นประธานแทน

ในขณะที่หลวงพ่อกานมีผลงานเรื่องธนาคารข้าวโด่งดังจนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในภาคอีสาน ในโอกาสที่ท่านมีอายุครบ 60 ปี ฉันและภรรยาไปร่วมงานที่จังหวัดสุรินทร์ด้วย และไม่ไปร่วมงานเท่านั้น แต่ไปปักกลดอยู่กับชาวบ้านซึ่งพูดไทยไม่ได้ พูดได้แต่ภาษาเขมร

เย็นวันนั้นท่านอาจารย์ประเวศ วะสีได้ไปร่วมงาน และพอรู้ว่าฉันอยู่ที่นั่น ก็เดินเข้าไปหา หลังจากออกมาจากที่นั่นแล้ว ก็มีการอภิปรายกันในวัด ฉันได้ยินเสียงหลวงพ่อบัญญัติแห่งวัดป่าธรรมดาที่โคราช ท่านพูดดังมาถึงกลดของฉันว่า **"ทำอะไรก็ได้ แต่มาโกงที่ดินชาวบ้าน อาตมายอมไม่ได้"**

วันรุ่งขึ้น ฉันจึงเดินไปคุยกับหลวงพ่อบัญญัติ ที่แรกท่านก็ไม่ได้เล่าอะไรให้ฉันฟังลึกซึ้งนัก แต่ต่อมากท่านได้เล่าให้ฉันฟังหมดว่าอะไรเป็นอะไร ฉันจึงรู้ว่าต่างชาติดกลุ่มนี้ได้ขึ้นไปอำเภอ และพยายามให้อำเภอบิดเบี้ยวข้อมูลต่างๆ นานา

ถัดจากนั้นมา ฉันจึงได้รู้ว่าโครงการนี้อยู่มาหลายปี จนกระทั่งได้มีการกำหนดให้ชาวบ้านต้องเป็นสมาชิกโยเร มันจึงเกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นในนั้น

แต่ฉันก็รู้สึกดีใจที่ว่าคนไทยเอาเรื่องนี้มาเป็นตัวของตัวเองได้สำเร็จ โดยตัดออกจากโครงการของญี่ปุ่นกลุ่มนั้น สรุปแล้วญี่ปุ่นกลุ่มนั้นก็ทำการโดยใช้ลัทธิโยเรไม่เป็นผล

ถัดจากนั้นมาได้ไม่นาน ก็มีญี่ปุ่นอีกกลุ่มหนึ่ง ได้มาเริ่มต้นโครงการนี้ขึ้นอีกจุดหนึ่ง และมาขัดแย้งกันเอง เพราะคนกลุ่มนี้ได้ไปอบรมคนไทย โดยใช้วัดญาณสังวร ที่จังหวัดชลบุรี คนในกลุ่มเดิมก็ไปเสียๆ เคียงๆ อยู่แถวนั้นด้วย แสดงว่าทั้งสองฝ่ายเข้ากันได้ยาก ทั้งๆ ที่จะทำเรื่องเดียวกัน แต่ไม่ยอมร่วมมือแล้วทำไปพร้อมๆ กัน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวฉันเองคิดได้สองด้าน ทำให้นึกถึงสงครามโลกครั้งก่อนๆ แม้กระทั่งวางแผนให้คนชาติเดียวกันต้องมารบกันเอง ก็เพราะต้องการเรื่องที่มีน้ำหนักกว่า ดังนั้น การที่ขัดแย้งกันเองในประเทศไทยนั้น ฉันมองสองด้าน จึงไม่ใช่หัวใจเต็มที่

เห็นแล้วว่าที่ไปที่ไปของ EM ที่แหกกันอยู่มันไม่ใช่ตรงนัก จุติเริ่มมันไม่ได้อยู่ที่เรา และการที่เขานำเข้ามาเมืองไทยมันก็เพื่อประโยชน์ของคนของเขา มากกว่าของเรา ไม่ว่าเราจะทำอะไรเขารู้หมด จะเรียกได้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของการเมืองระหว่างประเทศก็ว่าได้ (ดังนั้น เราควรที่จะใช้ intuition ของเราเอง เช่น ที่คุณเดชา ศิริภัทร ของมูลนิธิข้าวขวัญ ตระหนักรู้ขึ้นมาเองว่าต้องไปเก็บจุลินทรีย์ท้องถิ่นที่อยู่ในป่า เอามาขยายและเพาะเลี้ยง คุณเดชาเล่าว่า EM นั้นเขาจะคัดเอาแต่จุลินทรีย์ตัวเก่งๆ มาใช้ใน ขณะที่การทำจุลินทรีย์แบบที่คุณเดชาคิดนี้ มีความหลากหลาย คือ มีจุลินทรีย์ทั้งตัวที่เก่งและไม่เก่ง แต่ทำงานร่วมกันเป็นทีมแล้วมีประสิทธิภาพมากกว่า เหมือนกับในสังคม เราจะมีแต่คนเก่งไม่ได้ หรือลองนึกง่ายๆ ถึงองค์กรที่มีแต่ผู้บริหาร ไม่มีพนักงานระดับล่าง เดียวก็ทะเลาะกันตาย เพราะไม่ทำงานประสานกัน - ผู้เขียน) ดังนั้น หากเรามีใจที่เป็นอิสระ ยอมไม่หลงเหลือตามเขาไป หากแต่หันมาสนใจจุลินทรีย์ในพื้นที่ของเราเอง เพราะจุลินทรีย์ท้องถิ่นพวก non-aerobic bacteria ที่ไม่ต้องใช้ออกซิเจนในการเติบโตนี้ มันมีอยู่ทั่วไปในธรรมชาติ ยิ่งในเขตร้อนยิ่งมีมากกว่าด้วยซ้ำไป เพราะเขตร้อนเหมาะสมกับการเกิดของชีวิต คนที่คิดเรื่องนี้ได้ ย่อมมีธรรมะอยู่ในใจ เพราะว่ามันเป็นความจริงในธรรมชาติ

อะไรที่เราคิดเองเป็น และใช้มันเองได้ นั่นแหละเป็นของดี แต่ถ้าเป็นของที่ดีอื่นเริ่มต้นขึ้นมาก่อน จริงอยู่มันอาจจะดีของดี แต่มันเป็นของดีสำหรับเขา นี่เป็นสังขาร เพราะของดีนั้น ที่อื่นเขาได้ประโยชน์มากกว่าเรา

ฉันอยากให้คนไทยรู้จักคิดได้สำนึกเป็นของตนเอง คิดเองเป็น นี่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ขอให้เป็นคนเจ็บแล้วรู้จักจำ และนำความเจ็บไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อหวังให้ทุกสิ่งทุกอย่างมันดีขึ้น (แต่ที่น่าเป็นห่วงคือไม่รู้ตัวตัวเองกำลังเจ็บ ก็เลยจำอะไรไม่ได้ นี่สิยิ่งน่ากลัวใหญ่---ผู้เขียน :)